

Nr 690

Av herr **Wahlund m. fl.**, om utarbetande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram, m. m.

(Lika lydande med motion nr 563 i Första kammaren)

Strävan efter en hög materiell standard och god social och ekonomisk trygghet för individen har varit en av de starkaste drivkrafterna i svensk politik under det senaste halvsekle. Som en följd härav har åtgärderna på det ekonomiskt-politiska fältet alltmer effektiviserats och de socialpolitiska åtgärderna utbyggt så att de med sina skyddsverkningar numera berör hela vårt folk. Resultatet har blivit ett avskaffande av tidigare rådande massfattigdom och en materiell standard för hela vårt folk som tidigare framstått som ett ouppnåeligt önskemål. Vidare har skapats ett ekonomiskt grundskydd vid olika perioder av vårt liv, från nyföddhetsperioden in i ålderdomen. Detta grundskydd är i stort sett acceptabelt, ehuru det i nuvarande läge är otillräckligt på vissa områden och i övrigt bör anpassas till den allmänna ekonomiska utveckling som bör bli en följd av en önskvärd fortsatt strävan efter högre standard.

Den trygghet och den standard som åsyftats har emellertid hela tiden varit av övervägande ekonomisk natur. Det står emellertid alltmer klart att behovet av trygghet och trivsel i tillvaron inte enbart eller ens huvudsakligen är ett ekonomiskt problem. Det är allmänt omvittnat att ett mycket stort antal människor i dagens samhälle saknar trygghet och trivsel, trots att deras ekonomiska villkor är fullt tillfredsställande. Vi vet sålunda att företeelser som alkoholmissbruk, kriminalitet, skilsmässor och självmord, som alla förekommer i relativt stort och ständigt stigande antal, till stor del är uttryck för bristande trygghet och trivsel. Vi vet även att i runt tal var tredje kvinna och var fjärde man lider av psykisk ömtålighet, som t. o. m. vid måttliga belastningar kan leda till nervösa besvär, med eller utan ledsagande kroppsliga sjukdomssymtom. Det har beräknats att åtminstone var tredje patient, som söker läkare, lider av sådana nervösa eller psykosomatiska sjukdomar. Det kan uppskattas att ca en tredjedel av all sjukfrånvaro, d. v. s. över 20 miljoner sjukdagar per år, orsakas av dessa sjukdomar på nervös grund, även kallade stresssjukdomar. Bakom allt detta ligger ett stort mått mänskligt lidande och brustna livsförhoppningar samt miljardförluster för samhället.

Det måste stå klart att det här rör sig om samhällsekonomiska problem och folkhälsoproblem av allra största betydelse, problem som med sina verkningar berör hela vårt folk, alla åldrar, yrkesgrupper och samhällsklasser.

Men det gäller ytterst också frågan om individens roll och betingelser i utveckling och samhälle. Trots detta har hela problemkomplexet hittills endast ägnats ett sporadiskt och splittrat intresse. Det är hög tid att dessa sporadiska och knapphändiga försök avlöses av konsekventa och genomtänkta helhetsgrepp. Vi har kommit dithän i samhällsutvecklingen att sådana grepp är angelägna både ur ekonomisk och humanitär synpunkt.

Det föreligger uppenbarligen ett samband mellan utvecklingen på den psykiska trygghetens område och den tekniska och ekonomiska utvecklingen av samhället. Den genomgripande omvandlingen från ett statistiskt och förhållandevis enkelt samhälle till våra dagars industrisamhälle med den ständigt pågående sociala och ekonomiska omstruktureringen har varit en grundläggande förutsättning för de omfattande förbättringarna av den ekonomiska tryggheten. Trots att den ekonomiska tryggheten måste ses som en positiv faktor även ur psykisk trygghetssynpunkt har denna omvandling även medfört att den enskilde i ökad utsträckning ställs inför konflikter och krav som överstiger hans biologiskt grundade förmåga. Det är dock varken önskvärt eller möjligt att söka lösa den psykiska trygghetens problem genom något slags uppbromsning av den tekniska omvandlingen. I stället måste de ständiga kraven på den enskilde att anpassa sig till en miljö, som är resultatet av i huvudsak ekonomiskt dikterade målsättningar, ersättas av en målsättning som möjliggör att den tekniska omvandlingen anpassas till den enskildes behov och förmåga jämväl i psykiskt avseende. Med andra ord fordras en ny allmänpolitisk målsättning, som tillgodoser inte blott behoven av ekonomisk trygghet och standard utan också behoven av psykisk trygghet och trivsel. En helhetssyn på individen i den miljö, i vilken han ingår som komponent, måste vara vägledande. Det måste föras en mentalhygieniskt orienterad konsekvent miljöpolitik, som bygger på ett annat innehåll i begreppet standard än det hittillsvarande.

Med en sådan miljöpolitisk målsättning för ögonen får man inte rygga för att initiera förändringar, som på längre sikt kan bli genomgripande. Samhällsomvandlingen har inte varit av enbart teknisk och ekonomisk natur. Den har också medfört en genomgripande förändring av hela det sociala mönstret. Betecknande för att det rådande mönstret är otillfredsställande ur psykisk synpunkt är det ofta använda uttrycket »den mänskliga faktorn», som används för att belysa att människan inte passar in i det tekniskt-ekonomiska mönstret. Härav bör man inte dra slutsatsen att felet ligger hos den moderna tekniken i och för sig. Felet får i stället sökas i den målsättning som varit vägledande för teknikens utformning. Man har på det ekonomiska området övergått från tidigare epokers tämligen oreflekterade accepterande av förut tillämpade metoder till att i olika sammanhang ställa frågan om det dittills tillämpade varit ändamålsenligt eller om det kunnat göras på ett mera ändamålsenligt sätt. På motsvarande sätt måste man i olika sammanhang frånga betraktelsesättet att den miljö och det samhälle, som tillkommit med utgångspunkt från i huvudsak ekonomiska motiv och mål, är oundvikligt eller måste accepteras i fråga om

konsekvenserna på det psykiska planet. Man måste ständigt ställa frågan om den rådande utformningen är ändamålsenlig med hänsyn till människans psykiska trygghet och trivsel eller om den kan göras mera ändamålsenlig. Det tänkesätt eller de grundmetoder som ligger bakom hela den tekniska omvandlingen måste tillämpas även i fråga om den psykiska tryggheten. Forskning och ökad kunskap, utbildning och upplysning har varit de bärande metoderna på det ekonomiska området. De måste vara bärande också vid en förbättring av den psykiska tryggheten och standarden.

Ett konsekvent fullföljande av den åsyftade målsättningen och den moderna teknikens grundmetoder på det psykiska planet innebär självfallet ett politiskt ställningstagande av mycket stor principiell räckvidd, som måste grunda sig på den roll och de betingelser man vill ge människan i miljön. Underlåter man att ta detta grepp, innebär det givetvis ett ställningstagande av samma räckvidd. I det senare fallet utgår man emellertid från att det endast är vissa mänskliga behov, nämligen de fysiska eller ekonomiska, som behöver tillgodoses. För de enskilda, som har både fysiska och psykiska behov, kan inte detta te sig som annat än en dirigering. Ett verkligt valfrihetens samhälle måste i stället för en sådan ordning bygga på ett tillgodosende av de grundläggande förutsättningarna för de enskildas verksamhet, insatser och behov. Någon principiell åtskillnad mellan fysiska och psykiska behov får därvid inte göras.

På det ekonomiska området har samhället att svara för grundförutsättningar och grundtrygghet, vilket innebär att de ekonomiska trygghetsfrågorna inte är en enbart personlig angelägenhet. Ett liknande betraktelsesätt måste tillämpas på det psykiska planet. Det måste hävdas att så länge de enskilda i stor och uppenbarligen stigande omfattning ställs inför psykiska krav som av resultaten att döma uppenbart överstiger deras biologiskt grundade förmåga, förblir de psykiska trygghetsproblemen olösta till följd av att samhället inte förmått eller ens försökt fullgöra vad som borde vara dess självklara förpliktelse. Liksom en ekonomisk grundtrygghet är nödvändig för den enskildes frihet och oberoende, är nämligen ett visst mått psykisk trygghet nödvändig för den enskildes personliga utveckling och möjlighet att tillvarata sina inneboende förutsättningar. Ett konsekvent fullföljande av den nämnda samhällsförpliktelsen kan således inte medföra något slags psykisk nivellering utan måste i stället befordra de enskildas möjligheter att tillvarata sina i och för sig rikt fasetterade möjligheter till en individuell personlighetsutveckling, d. v. s. utgöra ett led i en förutsättningsskapande politik.

Liksom på det ekonomiska området måste på den psykiska trygghetens område den vetenskapliga forskningens resultat anlitas, både vid politiska ställningstaganden och i andra sammanhang. Visserligen talar väsentliga skäl för att man på områden av betydelse för den psykiska tryggheten inte kan komma fram till samma grad av exakthet som t. ex. på vissa naturvetenskapliga fält. Även på de mentalhygieniska, psykiatriska, psykologiska och sociologiska fälten bedrivs kvalificerad forskning med tillfredsställan-

de vetenskaplig metodik. Det föreligger redan nu praktiskt viktiga vetenskapliga resultat på dessa områden som emellertid till följd av bl. a. den ensidiga målsättningen ännu inte tillvaratagits i nämnvärd utsträckning. Därjämte är man på ansvarigt vetenskapligt håll övertygad om att mycket stora landvinningar alltjämt kan göras med resultat relevanta för samhällsplaneringen om blott forskningen ges tillräckliga resurser och klart definierade frågeställningar att belysa.

Det är viktigt men dock inte tillräckligt att se de vetenskapliga resultaten som en grund för enbart politiska och jämförbara ställningstaganden. Resultaten måste i största möjliga utsträckning föras ut till praktisk tillämpning på samhällslivets alla olika områden. Den aktivitet som fordras härför kan sammanfattas i begreppen utbildnings- och upplysningsverksamhet.

I princip kan inte något av samhällslivets områden undantagas från de miljöpolitiska strävandena. Det på längre sikt fundamentala är givetvis att ett miljöpolitiskt betraktelsesätt tillämpas i all samhällelig planering och i det samhällseliga reformarbetet i syfte att integrera de psykiska trygghetssträvandena i på andra motiv eller skäl grundade strävanden. Det är emellertid uppenbart att det inom ramen för rådande tekniskt-ekonomisk samhällsstruktur finns goda möjligheter att åstadkomma förbättringar som måste anses angelägna ur psykisk trygghetssynpunkt. Tillvaratagandet av dessa möjligheter är likaledes en viktig miljöpolitisk uppgift, och som ytterligare en viktig uppgift kan nämnas skapandet av goda förutsättningar att i första hand häva och i andra hand mildra inträffade tillstånd av och symtom på psykisk otrygghet och missanpassning. Av detta torde framgå att inte bara de på vederbörliga forskningsområden direkt verksamma utan även personer med utbildande, fostrande, vårdande eller arbetsledande uppgifter måste tillmätas en särskild betydelse i de miljöpolitiska sammanhangen. Deras ställning och uppgift medför nämligen att de i relativt hög grad påverkar såväl andra människor som det sociala mönstret eller miljön.

Skall de förut skisserade målen kunna uppnås fordras att de miljöpolitiska aspekterna integreras i de samhällseliga strävandena och besluten. Upprättande av ett miljöpolitiskt handlingsprogram synes vara en lämplig metod för att snarast få en utveckling i den riktningen till stånd. Ett sådant handlingsprogram borde innefatta kartläggning och vidtagande av sådana åtgärder som av vederbörliga instanser bedömes vara möjliga att genomföra inom en nära framtid. Det bör innefatta en prövning av hur man genom utbildning dels av tidigare nämnda personalkategorier, dels av den enskilda individen kan skapa bättre förutsättningar för den psykiska tryggheten och upprättande av handlingslinjer på grundval härav. Det bör gälla en analys av angelägna forskningsområden och forskningsinsatser och även härvidlag upprättande av erforderliga handlingslinjer. Därjämte skulle det miljöpolitiska programmet som sådant fylla en samordnande och sammanhållande funktion i strävandena. Vi förordar att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om särskild beredning av ett sådant miljöpolitiskt handlingsprogram.

Miljöpolitiken måste medföra att samhällets beslut och åtgärder vidtages

under större beaktande av psykiska och sociala faktorer än hittills. Härvidlag skulle ett s. k. socialforskningsinstitut fylla en väsentlig uppgift. Ett sådant skulle inte ersätta befintliga forskningsinstitutioner och bör över huvud taget inte i första hand syssla med grundforskning. Dess uppgift skulle vara att genom tillämpad forskning och undersökningar av skilda slag belysa den psykiska och sociala problematik, som ligger till grund för olika beslut och åtgärder, och därigenom skapa bättre underlag och förutsättningar för men även med uppföljande undersökningar kontrollera att besluten och åtgärderna får den effekt som avses. Ett socialforskningsinstitut skulle sålunda kunna ses som en serviceinstitution för t. ex. samhällliga organ, myndigheter och inrättningar av olika slag. Dessa har ett dokumenterat behov av sådana forskningsinsatser och fältundersökningar, som socialforskningsinstitutet skulle kunna stå till tjänst med, och i vissa fall utför de också eller låter utföra avsedda undersökningar. Den intensifiering som den skisserade miljöpolitiken måste innebära i detta avseende motiverar ett socialforskningsinstitut, särskilt som ett sådant skulle medföra en rationell samordning och systematisering av arbetet. Ett socialforskningsinstitut skulle också kunna ombesörja spridning av information om relevanta forskningsresultat från andra institutioner, såväl inom- som utomlands, och utföra bearbetningar och sammanställningar. Genom samverkan med utbildningsinstitutioner skulle det även kunna medverka i utbildningen av personer som avses bli verksamma t. ex. på det socialpolitiska området eller inom samhällsplaneringen, detta genom att dessa finge delta i institutets arbete på lämpligt sätt. Rörande institutets utformning och ställning i övrigt torde åtskilliga erfarenheter kunna inhämtas från det statliga socialforskningsinstitutet i Danmark. Vi förordar att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om utredning och förslag rörande inrättande av ett socialforskningsinstitut.

Med hänvisning till det anförda hemställes,

att riksdagen måtte,

A. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla

1) att ett miljöpolitiskt handlingsprogram i enlighet med i motionen anförda riktlinjer måtte utarbetas så snart ske kan och att förslag som därav föranledes skyndsamt föreläggas riksdagen,

2) att frågan om inrättande av ett socialforskningsinstitut måtte utredas och förslag i ärendet föreläggas riksdagen,

B. beakta vad i motionen i övrigt anförts.

Stockholm den 26 januari 1963

S. G. W. Wahlund

Harry Wahrendorff

Fritz Börjesson

Alvar Andersson

i Glömminge

i Knäred